

УДК 346.7:330

Т. О. КОЛЬГА

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ІНВЕСТИЦІЙ

Аналізуються поняття та види інвестицій. Автором здійснюється порівняння поняття інвестицій з суміжними термінами. Розкриваються сучасні підходи вчених до розуміння поняття та видів інвестицій. Вказується на ознаки поняття прямих та портфельних інвестицій. Аналізується законодавче регулювання явища інвестицій. Пропонується авторський підхід до визначення терміну інвестиція.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційна діяльність, класифікація інвестицій.

Кольга Т. А. Понятие и виды инвестиций

Анализируются понятие и виды инвестиций. Автором осуществляется сравнение понятия инвестиций со смежными терминами. Раскрываются современные подходы ученых к пониманию понятия и видов инвестиций. Указывается на признаки понятия прямых и портфельных инвестиций. Анализируется законодательное регулирование явления инвестиций. Предлагается авторский подход к определению термина инвестиция.

Ключевые слова: инвестиции, инвестиционная деятельность, классификация инвестиций.

Kolga Tetiana. Meaning and types of investment

In the article the concepts and types of investment are analyzed. The author compares the meaning of investment with the meaning of other

related terms. Scientists' contemporary approaches to the understanding of the concept and types of investment are researched. The issues of features of direct and portfolio investment are noticed. Legislative regulation of investment is analyzed. The author proposes its own approach to the defining of the term of investment.

Key words: *investment, investment activity, classification of investment.*

Інвестиції нерідко розглядаються в якості неодмінної умови економічного зростання держави. На сьогодні інвестиції виступають як важливий ресурс, для одержання якого необхідно створювати конкурентоспроможні та привабливі для інвестора умови.

Залучення інвестицій, як внутрішніх, так і зовнішніх, є важливим завданням і для сучасної України. В умовах фінансової кризи та тривалого проведення інституційних реформ, створення сприятливого інвестиційного клімату, забезпечення прозорих та зрозумілих для інвесторів умов здійснення господарювання, приведення внутрішнього законодавства та практики правозастосування у відповідність до міжнародних стандартів повинні розглядатися державною як пріоритетні напрямки державної політики.

У цьому зв'язку значної актуальності набуває питання правильного розуміння цієї категорії та належного її законодавчого регулювання. На жаль, у чинних нормативно-правових актах простежується відсутність єдиного розуміння змісту категорії інвестицій.

Виходячи з вказаного, метою цієї статті є дослідження на підставі норм чинного законодавства України та доктринальних підходів поняття інвестицій, їх видів, співвідношення з іншими суміжними правовими категоріями.

Зауважимо, що в науковій літературі інвестиції здебільшого досліджувались вченими – економістами. Водночас як правова категорія інвестиціям було приділено значно менше уваги. При підготовки цієї статті були використані наукові напрацювання таких вітчизняних

вчених, як В. Ю. Полатай, А. А. Пересада, Ю. Д. Притика, І. А. Бланк, С. К. Реверчук, В. М. Гриньов та інші.

Сам термін інвестиція (від англійського – investment) в перекладі означає «капіталовкладення». Досить часто у науковій літературі дослідники намагаються встановити співвідношення між цими категоріями. При цьому погляди різних вчених стосовно такого співвідношення не завжди співпадають.

Так, В. Ю. Полатай зазначає, що термін «капітальні вкладення» можна застосовувати як правову категорію у випадку, коли йдеться про фінансування особою самої себе, вкладення власником своїх коштів чи майна у розвиток або покращення свого майна. Це, наприклад, можуть бути амортизаційні відрахування, які спрямовуються на відновлення засобів виробництва¹. Відтак, вчений виходить з того, що категорія «капітальні вкладення» не є тотожною інвестиційній діяльності, а є досить вузьким поняттям, під яким слід розуміти дії власника щодо належних йому активів.

Вважаємо таку позицією не достатньо обґрунтованою, оскільки в такому разі (при «самофінансуванні») капітал залишається у власності однієї особи, натомість відсутнє безпосередньо «вкладення» власного капіталу у сторонні активи з метою отримання прибутку. Крім того, запропонований вченим підхід не відповідає економічній природі категорії капіталовкладень, яка є більш широкою у порівнянні з категорією інвестицій.

Натомість А. А. Пересада висловлює протилежну позицію щодо правової природи та співвідношення наведених категорій. Вчений вказує на відмінність між інвестиціями та капіталовкладенням, зазначаючи, що інвестиції – значно ширша категорія, ніж довгострокове вкладення капіталу в економіку (виробничі фонди), оскільки вони можуть впроваджуватися у найрізноманітніших формах: реальній, фінансовій, інтелектуальній, інноваційній; по-друге, на відміну від капітальних вкладень, інвестиції здійснюються тільки

у високоефективні проекти, результатом яких є прибуток, дохід, дивіденди².

З таким твердженням можна частково погодитись. Проте, на наш погляд, ефективність того чи іншого проекту, в межах якого здійснюється інвестування, не є вирішальним фактором при визначенні того, чи охоплюється певна діяльність категорією інвестиційної, та чи підпадають певні вкладення під юридично значущі ознаки інвестицій.

Слід відзначити, що чинне законодавство використовує термін «капітальні вкладення», ототожнюючи їх з інвестиціями, спрямованими на створення і відновлення основних фондів. Такий висновок вбачається зі змісту окремих норм Закону України «Про інвестиційну діяльність»³ та Положення про фінансування та державне кредитування капітального будівництва, що здійснюється на території України, затвердженого спільним Наказом Мінекономіки, Держкоммістобудування, Міністерства фінансів № 127/201/173 від 23.09.1996 р.

Плюралізм поглядів на категорію інвестицій пояснюється також тим, що її економічний та правовий зміст не співпадають. Більше того, навіть розуміння інвестицій в царині суто правової науки не є усталеним. Так Ю. Д. Притика наголошує на необхідності розмежування тлумачення категорії «інвестиція» у широкому та вузькому значеннях. Вчений пише, що у широкому розумінні автори по-різному тлумачать поняття «інвестицій», однак у будь-якому випадку солідарні у тому, що інвестиції передбачають у першу чергу одержання у майбутньому прибутку на вкладений капітал, розширення і модернізацію виробництва, і саме ця мета спонукає інвесторів вкладати кошти для створення матеріальної бази у виробничу та інші сфери діяльності. Визначення терміна «інвестиції» у вузькому значенні, на думку вченого, слід здійснювати через виокремлення характерних ознак цього явища, до яких можна віднести такі:

1) інвестиції – це, насамперед, майнові чи інтелектуальні цінності, не обмежені у господарському обігу;

2) метою вкладення інвестицій є одержання прибутку, досягнення іншого соціально-економічного ефекту;

3) об'єктом вкладення є об'єкти, як господарської діяльності, так і інших сфер суспільного життя;

4) у суб'єкта права повинна бути певна правова підстава (титул), яка надає можливість приймати рішення про розпорядження цінностями⁴.

На наш погляд, запропоновані вченим підходи до розуміння категорії інвестицій є лише розподілом суттєвих ознак цього явища на окремі групи, що не дає підстав стверджувати про широке та вузьке розуміння самої категорії. Водночас, наведені дефініції влучно відображають низку сутнісних характеристик категорії інвестиції.

Тема інвестицій є надзвичайно актуальною не тільки для вітчизняної науки – сутність цього явища ґрунтовно досліджувалася й зарубіжними вченими. Значним є вклад у її розроблення належить вченим-економістам, які розробляли та аналізували економічну природу інвестицій та інвестиційної діяльності і її впливу на економічні процеси. З огляду на мету цієї статті, у ній в першу чергу аналізуються підходи вчених-правників. Водночас, варто звернутися і до окремих поглядів на правову природу інвестицій найбільш відомих економістів.

Так, класичною вбачається позиція дослідника-економіста Дж. Кейнса, який визначав інвестиції як «поточний приріст цінності капітального майна в результаті виробничої діяльності даного періоду», або як «ту частину доходу за попередній період, яка не була використана для споживання»⁵. Як бачимо, вченим розмежовуються економічні процеси інвестування та споживання.

Заслуговує на увагу й більш сучасне визначення економічної природи інвестицій, надане І. А. Бланком, який вказував, що інвестиції являють собою вкладення капіталу в усіх його формах у різноманітні об'єкти (інструменти) господарської діяльності з метою

отримання прибутку, а також досягнення іншого економічного чи позаекономічного ефекту, здійснення якого базується на ринкових принципах і пов'язане з факторами часу, ризику та ліквідності⁶.

У чинному законодавстві України категорія інвестицій використовується достатньо широко. Так, стаття 326 Господарського кодексу України визначає інвестиціями у сфері господарювання довгострокові вкладення різних видів майна, інтелектуальних цінностей та майнових прав в об'єкти господарської діяльності з метою одержання доходу (прибутку) або досягнення іншого соціального ефекту⁷.

Закон України «Про інвестиційну діяльність» у статті 1 визначає інвестиції як всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект.

До цінностей, що можуть виступати у якості інвестицій, Закон відносить такі:

- кошти, цільові банківські вклади, паї, акції та інші цінні папери (крім векселів);
- рухоме та нерухоме майно (будинки, споруди, устаткування та інші матеріальні цінності);
- майнові права інтелектуальної власності;
- сукупність технічних, технологічних, комерційних та інших знань, оформлених у вигляді технічної документації, навиків та виробничого досвіду, необхідних для організації того чи іншого виду виробництва, але не запатентованих («ноу-хау»);
- права користування землею, водою, ресурсами, будинками, спорудами, обладнанням, а також інші майнові права;
- інші цінності⁸.

У Податковому кодексі України, на відміну від вищезгаданого Закону, інвестиції визначаються не як види майна, що є об'єктом інвестування, а як господарські операції, які передбачають придбання

основних засобів, нематеріальних активів, корпоративних прав та/або цінних паперів в обмін на кошти або майно⁹.

На наш погляд підхід, що використовується податковим законодавством, є не зовсім коректним. Це пояснюється тим, що інвестиції розглядаються в якості господарських операцій і, як наслідок, категорія інвестицій ототожнюється з категорією інвестиційної діяльності. Крім того, дефініція, надана у спеціальному Законі, є більш коректною у частині визначення цілей інвестиційної діяльності.

Редакція дефініції інвестицій, закріпленої у статті 1 Закону України «Про інвестиційну діяльність», не змінювалася з моменту прийняття вказаного закону, тобто з 18.09.1991 р. Очевидно, що за понад два десятки років вітчизняна система права зазнала істотних змін, тож визначення інвестицій має бути вдосконалене. Так, Закон розглядає в якості інвестицій майнові та інтелектуальні цінності. Натомість у Цивільному кодексі України термін цінності використовується для позначення таких об'єктів цивільних прав як валютні цінності (стаття 139), культурні цінності (частина 8 статті 319), цінності в розумінні коштовностей (стаття 969).

Родовим для зазначених цінностей є поняття об'єктів цивільних прав. Згідно зі статтею 177 Цивільного кодексу України об'єктами цивільних прав є речі, у тому числі гроші та цінні папери, інше майно, майнові права, результати робіт, послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, а також інші матеріальні і нематеріальні блага¹⁰.

І в Господарському кодексі України, і в Законі України «Про інвестиційну діяльність» закріплюється, що інвестиції використовуються для вкладення в певні об'єкти господарської діяльності. На наш погляд термін «вкладення» є не досить вдалим, оскільки він не розкриває передбаченого законодавством України спектру способів використання інвестицій.

Також в якості ознаки, що слідує з дефініції інвестицій, закріпленої у Законі «Про інвестиційну діяльність», можна визначити результат, а саме створення прибутку (доходу) або досягнення соціального ефекту. З таким підходом в повній мірі погодитися не можна, оскільки одержання прибутку (доходу) або досягнення соціального ефекту є метою здійснення інвестицій, яка може бути або реалізована, або ні.

Отже, на наш погляд, під інвестиціями слід розуміти передбачені законодавством України об'єкти цивільних прав, які не вилучені з цивільного обороту, або не обмежені в обороті, за рахунок яких здійснюється придбання нерухомого та рухомого майна, основних засобів, нематеріальних активів, корпоративних прав та/або цінних паперів, здійснення спільної діяльності з метою отримання прибутку (доходу) або досягнення соціального ефекту. Серед сутнісних ознак інвестицій слід виокремити такі:

- об'єктивні дії суб'єкта інвестування полягають у придбанні ним за рахунок власних активів активів, що належать іншим особам;
- метою здійснення інвестицій є збільшення власних активів, одержання прибутку або досягнення соціального ефекту;
- об'єктом інвестицій є майно або діяльність, що мають ціннісну вартість та не заборонені чинним законодавством;
- прибуток або соціальний ефект має досягатися, у тому числі, завдяки внесеній інвестиції.

У науковій літературі запропоновано досить велику кількість класифікацій інвестицій: за суб'єктом (інвестором), за об'єктами інвестування, за строком інвестиційного проекту тощо. Однак, найбільш поширеним є поділ інвестицій на прямі та портфельні.

Відповідно до дефініції, сформульованої експертами Міжнародного валютного фонду та Організації економічного співробітництва та розвитку, інвестиції вважаються прямими, якщо здійснюються за межами національних кордонів з метою розширення виробництва

товарів і послуг, закупівлі товарів для імпорту в країну базування або експорту в треті країни. Їх характерними рисами є те, що інвесторові належить управлінський контроль над підприємствами, і вони виступають у формі акціонерного капіталу і коротко- та довготермінових міжфірмових позик¹¹.

Податковий кодекс України визначає прямі інвестиції як господарські операції, що передбачають внесення коштів або майна в обмін на корпоративні права, емітовані юридичною особою при їх розміщенні такою особою.

Натомість під портфельними інвестиціями вказаний законодавчий акт пропонує розуміти господарські операції, що передбачають купівлю цінних паперів, деривативів та інших фінансових активів за кошти на фондовому ринку або біржовому товарному ринку. Аналогічна дефініція викладена і в Інструкції про порядок видачі індивідуальних ліцензій на здійснення інвестицій за кордон, затвердженій Постановою Національного банку від 16.03.1999 р. № 122¹².

Інвестиції варто розмежовувати з близьким за значенням терміном «інвестиційна діяльність», який є більш широким за своїм обсягом. Класичною для правової науки є дефініція, згідно з якою визначення інвестиційної діяльності співпадає з тим, що надається законодавцем. Зокрема, найчастіше інвестиційна діяльність тлумачиться як сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій. Поряд з цим, інвестиційною вважається й діяльність по внесенню інвестицій, що провадиться окремими інвесторами. Інвестиційна діяльність може провадитися у таких формах:

- інвестування, що здійснюється громадянами, недержавними підприємствами, господарськими асоціаціями, об'єднаннями й установами, а також громадськими та релігійними організаціями, іншими юридичними особами, заснованими на колективній власності;
- державне інвестування;
- іноземне інвестування;

– спільне інвестування коштів і цінностей громадянами та юридичними особами України й іноземних держав¹³.

Наведені вище форми інвестиційної діяльності виокремлені за ознакою суб'єкта інвестиційної діяльності. У випадку, якщо такий суб'єкт є колективним, тобто інвестування здійснюється спільно громадянами та юридичними особами, та останні виступають суб'єктами приватного права, має місце спільне інвестування.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що в чинному законодавстві України та поглядах науковців відсутні єдині підходи до розуміння поняття інвестицій. На думку автора, під інвестиціями необхідно розуміти передбачені законодавством України об'єкти цивільних прав, які не вилучені з цивільного обороту, або не обмежені в обороті, за рахунок яких здійснюється придбання нерухомого та рухомого майна, основних засобів, нематеріальних активів, корпоративних прав та/або цінних паперів, здійснення спільної діяльності з метою отримання прибутку (доходу) або досягнення соціального ефекту.

Найбільш поширеною є класифікація інвестицій на прямі та портфельні. Крім того, інвестиції можуть класифікуватись за суб'єктом (інвестором), за об'єктами інвестування, за строком інвестиційного проекту тощо.

1. Полатай В. Ю. Поняття інвестиції як правової категорії / В. Ю. Полатай // *Право України*. – 1999. – № 9. – С. 41. **2. Пересада А. А.** Управління інвестиційним процесом / Пересада А. А. – К. : Лібра, 2002. – 472 с. **3. Про інвестиційну діяльність** : Закон України від 18.09.1991 № 1560-ХІІ // *ВВР України*. – 1991. – № 47. – Ст. 646. **4. Притика Ю. Д.** Правове регулювання іноземних інвестицій в Україні : навч. посіб. / Притика Ю. Д. – К. : ТОВ «Юридичний світ», 2010. – 152 с. **5. Кейнс Дж.** Общая теория занятости, процента и денег / Кейнс Дж. – М., 1999. – 352 с. **6. Бланк И. А.** Инвестиционный менеджмент : учебный курс / Бланк И. А. – К. : Эльга – Н, Ника-

Центр, 2001. – 448 с. **7.** *Господарський кодекс України* : кодекс від 16.01.2003 № 436-IV // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 462 **8.** *Про інвестиційну діяльність* : Закон України від 18.09.1991 № 1560-XII // ВВР України. – 1991. – № 47. – Ст. 646. **9.** *Податковий кодекс України* від 02.12.2010 № 2755-VI // Голос України. – 2010. – № 229 – 230. **10.** *Цивільний кодекс України* : кодекс від 16.01.2003 № 435-IV // Офіційний вісник України – 2003. – № 11. – Ст. 461. **11.** *Інвестологія* : наука про інвестування : навч. посіб./ [за ред. д-ра екон. наук, проф. С. К. Реверчука]. – К. : Атака, 2007. – 264 с. **12.** *Про затвердження Інструкції про порядок видачі індивідуальних ліцензій на здійснення інвестицій за кордон* : Постанова Національного банку України від 16.03.1999 № 122 // Офіційний вісник України. – 1999. – № 17. – ст. 147. **13.** *Інвестування* : навч. посіб. / В. М. Гриньова, В. О. Коюда, Т. І. Лепейко. – 2-ге вид., доопрац. і доп. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2004. – 404 с.

УДК 347.13

Н. Б. ФАРТУШОК

ОБ'ЄКТ ТЯГАРЯ ДОКАЗУВАННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Аналізуються особливості об'єкту доказування, що має важливе значення для питань тягаря доказування, оскільки тягар доказування визначається тільки за відношенням до об'єкта доказування. Обґрунтовується відсутність підстав для встановлення тотожності предмета та об'єкта доказування. Пропонується авторське визначення поняття об'єкта доказування.

© ФАРТУШОК Назар Богданович – аспірант Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України